

Justyna Panek

Wpływ rozszerzenia Unii Europejskiej z 2004 roku na przemiany społeczno-gospodarcze Niemiec

1. Wstęp - pozycja Niemiec w Europie

Po II wojnie światowej i klęsce Niemiec idea integracji w Europie zachodniej przybrała postać bardziej zaawansowanych działań w tym kierunku. Upatrywano w niej szansę dla nowo powstałych Niemiec poprzez likwidację nałożonych po wojnie sankcji, ograniczeń politycznych i gospodarczych oraz przywrócenie znaczącej pozycji na arenie międzynarodowej. Pierwsze lata po wojnie charakteryzowały się brakiem znaczącej roli politycznej państwa niemieckiego na świecie i w Europie. Sytuacja ta była spowodowana skutkami II wojny światowej jak również brakiem dostatecznej suwerenności wewnętrznej i zewnętrznej. Republika Federalna Niemiec stała się jednak niemal od samego początku częścią rynkowego systemu gospodarczego. Następowало to powoli zaczynając od odbudowy i rozbudowywania potencjału gospodarczego, zwłaszcza przemysłu. Proces ten przebiegał pomyślnie głównie ze względu na konieczność zaspokojenia podstawowych potrzeb związanych ze zrujnowaną gospodarką jak i znacznym zubożeniem obywateli z jednej strony zaś z drugiej poprzez wykorzystanie kapitału zasobów ludzkich, ich wiedzy, wykształcenia oraz kreatywności i pracowitości. Umocnieniu pozycji Niemiec w Europie sprzyjała zmiana klimatu polityczne-

go na arenie międzynarodowej. Ukazywało się to poprzez relacje z różnymi krajami głównie z Europy Południowej, Środkowej i Wschodniej. Po sojuszu Republiki Federalnej Niemiec z NATO 6 maja 1955 roku coraz bardziej uwidaczniała się jej pozycja w polityce ogólnoeuropejskiej. Nadal jednak dało się zauważyć kontynuację polityki samoograniczenia i łagodnej polityki dyplomatycznej w stosunku do innych państw. Decydującym momentem dla Niemiec był upadek muru berlińskiego oraz połączenie wschodnich i zachodnich landów w jedno państwo¹. Zjednoczenie Niemiec stanowiło podstawę dla szerszej europejskiej integracji, było również swoistą próbą „możliwości transformacyjnych pod względem gospodarczym” dla terenów pozostających przez lata pod wpływem innych reguł gospodarczych².

2. Gospodarka Niemiec po upadku muru berlińskiego

Pozycja gospodarcza Republiki Federalnej Niemiec w Europie uległa zmianie w latach dziewięćdziesiątych. Dwadzieścia lat wcześniej określano go mianem giganta ekonomicznego. Sytuacja zmieniła się po zjednoczeniu Niemiec, które stały się wówczas największym ludnościowo krajem Unii Europejskiej z 80 milionami mieszkańców³. W początkowej dekadzie lat dziewięćdziesiątych

¹ J. Olsztyński, *Czynniki determinujące pozycję Niemiec w Unii Europejskiej*, [w:] M. A. Weresa (red.), *Niemcy w Unii Europejskiej*, T. 1, *Ekonomiczna rola Niemiec*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2004, s. 22-25.

² W. Kamiński, *Integracja nowych krajów związkowych Niemiec z Unią Europejską. Implikacje dla Polski*, [w:] M. A. Weresa (red.), *Niemcy...*, dz. cyt., T. 2, *Implikacje dla Polski*, s. 60.

³ T. Budnikowski, *Niemcy – najsłabsze ogniwo Unii Europejskiej?*, [w:] M. A. Weresa (red.), *Niemcy...*, dz. cyt., s. 63.

Niemcy znalazły się pod presją coraz bardziej konkurencyjnych gospodarek państw Europy Zachodniej. Związane to było z procesem globalizacji jak i zmianami zachodzącymi w strukturach rynków poszczególnych państw. W tamtym czasie przed Niemcami stało wyzwanie związane ze zjednoczeniem z landami wschodnimi. Wprowadzone zostały dwie unie walutowe, które wywarły ogromny wpływ na poziom niemieckiej gospodarki w tamtych latach, były to: Unia Monetarno-Gospodarcza pomiędzy Niemcami Wschodnimi a Zachodnimi oraz przystąpienie Republiki Federalnej Niemiec do strefy EURO. Po latach eksperci twierdzą, że wprowadzenie DM w NRD spowodowało znaczny spadek wzrostu gospodarczego wschodnich terenów Niemiec. W ostatnich latach tempo rozwoju gospodarczego w krajach Unii Europejskiej było większe niż w Niemczech i utrzymywało się średnio na poziomie 1,5% a pomijając Niemcy dochodziło nawet do 2%. Aby przyjrzeć się problemowi spadku szybkości rozwoju gospodarczego w Niemczech trzeba przyjrzeć się mu z perspektywy dłuższego okresu, prześledzić zmiany zachodzące w gospodarce i polityce tego kraju.

W latach 1991-2002 koniunktura niemieckiej gospodarki utrzymywała się na relatywnie wysokim poziomie jednak była zbyt słaba albo krótkotrwała, aby utrzymać się przez dłuższy okres na takim poziomie i zmniejszyć bezrobocie. W 2000 roku kraje Unii Europejskiej osiągnęły wzrost na poziomie 3,3%, w tym Niemcy 3,1%. Był to najlepszy rok w koniunkturze niemieckiej gospodarki w przeciągu ostatnich kilkunastu lat. Następne lata przyniosły znowu spadek wzrostu gospodarczego.

Tabela 1. Średnie roczne tempo wzrostu PKB i innych wielkości ekonomicznych w krajach Unii Europejskiej w latach 1991-2000 (%)

Tempo wzrostu	RFN	Francja	Wielka Brytania	UE-15
PKB	1,9	1,8	2,2	2,0
Spożycie indywidualne	2,0	1,4	2,4	1,9
Spożycie zbiorowe	1,2	2,0	1,4	1,4
Inwestycje brutto	1,6	1,3	3,1	2,0
Eksport	5,5	5,8	5,4	6,0
Import	5,5	4,4	5,7	5,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie B. Brocka-Palacz, Procesy wzrostu gospodarczego RFN na tle UE, [w:] M. A. Weresa (red.), Niemcy w Unii Europejskiej, Tom pierwszy Ekonomiczna rola Niemiec, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2004, s. 83.

W latach dziewięćdziesiątych różnice w tempie wzrostu landów zachodnich i wschodnich kształtowały się odmiennie. W latach 1991-1996 wzrost we wschodniej części Niemiec kształtował się na wyższym poziomie niż w części zachodniej. Spowodowane to było przepływem znacznej części środków finansowych z zachodnich landów. Następnie sytuacja uległa odwrotowi i utrzymuje się nadal. Oznacza to, że proces wyrównywania poziomu gospodarczego obu części Niemiec uległ zahamowaniu.

Jedną z ważniejszych przyczyn utrzymywania się niskiego wzrostu gospodarczego landów wschodnich jest niski poziom eksportu, jego udział w PKB wynosi zaledwie 18% a to jest niecała połowa poziomu zachodnioniemieckiego. W skali całego kraju eksport Niemiec Zachodnich wynosi około 6%. Sytuacja w byłym NRD miała dwukierunkowy wpływ na sytuację gospodarczą całego kraju,

z jednej strony zwiększony popyt spowodowany przyłączeniem landów wschodnich oddziaływał pozytywnie na przedsiębiorstwa landów zachodnich z drugiej transformacja i zjednoczenie nasiliło presję na finanse publiczne i ubezpieczenia społeczne. Różnice w tempie wzrostu pomiędzy landami w latach dziewięćdziesiątych tłumaczy się reakcją na przemiany, jakie zaszły po zjednoczeniu⁴.

Tabela 2 Porównanie tempa wzrostu PKB w Niemczech w latach 1992-2001 (%)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Niemcy Zachodnie	1,8	-2,0	2,1	0,9	1,1	2,3	2,9	1,4	3,4	0,7
Niemcy Wschodnie	7,8	9,3	9,3	4,4	3,2	1,7	2,1	1,2	1,0	-0,1

Źródło: B. Brocka-Palacz, Procesy wzrostu gospodarczego RFN na tle UE, [w:] M. A. Weresa (red.), Niemcy w Unii Europejskiej, Tom pierwszy Ekonomiczna rola Niemiec, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2004, s. 85.

Niemiecka gospodarka posiada dobry fundament, Jest nim dobra opinia o zaawansowanych technologicznie wyrobach a co za tym idzie zaufanie do rzetelności firm niemieckich stawia je na dobrej pozycji na rynkach międzynarodowych. Silną stroną niemieckiej gospodarki jest eksport, który w ostatnich latach utrzymywał się na dość wysokim poziomie na rynkach międzynarodowych, w 2003 roku stanowił 10% udziału w handlu światowym. Niemcy mają również dobre wyniki w zatrudnieniu osób wykwalifikowanych w przemyśle wysokiej i średniej technologii, gdzie pracuje około 11,04% ogółu siły roboczej. W dobrym stanie jest niemiecki przemysł włókienniczy oraz produkcja maszyn i urządzeń a także pro-

⁴ B. Brocka-Palacz, *Procesy wzrostu gospodarczego RFN na tle UE*, [w:] M. A. Weresa (red.), *Niemcy...*, dz. cyt., s. 80-85.

dukcja i sprzedaż samochodów, która pozostaje cały czas na wysokim poziomie. Należy jednak zauważyć, że Niemcy w porównaniu do innych krajów Unii Europejskiej przeznaczają mniej funduszy na rozwój zasobów ludzkich, pozostają w tyle za: Danią, Francją, Finlandią oraz za Wielką Brytanią. Typy podejmowanych studiów mają istotny wpływ na rozwój innowacyjności, w Niemczech osoby podejmujące studia wyższe decydują się w większości na kierunki humanistyczne a nie na przyrodnicze czy ścisłe, pozostając w tych dziedzinach w tyle za innymi państwami rozwiniętymi⁵.

Gospodarka niemiecka pozostaje na pozycji niekwestionowanego lidera w eksporcie, w którym jej udział w Unii Europejskiej to prawie 25% zaś import 20% w całościowym ujęciu tych sektorów dla Unii Europejskiej. Słabiej wypada pozycja niemieckiej gospodarki pod względem powiązań w formie inwestycji zagranicznych w porównaniu do innych państw Unii Europejskiej. Podsumowując zaś można zauważyć, iż w perspektywie długookresowej następuje powolne zmniejszanie się znaczenia Niemiec w Unii Europejskiej⁶.

3. Stanowisko Niemiec wobec poszerzenia UE o kraje Europy Środkowej i Wschodniej

Rozszerzenie Unii Europejskiej na wschód i południe Europy było na początku lat dziewięćdziesiątych wyzwaniem politycznym dla Europy. Jego zasięg oraz istota stały się dużo bardziej złożonym procesem niż zjednoczenie Niemiec. Jeszcze w końcowych latach osiemdziesiątych idea ta byłaby nie do pomyślenia. Otwarcie

⁵ <http://globeconomy.pl/content/view/1368/6>, 22.01.2006.

⁶ M. A. Weresa, *Niemcy...*, dz. cyt., s. 230-231.

granic Unii dla państw Europy Środkowej i Wschodniej przybrało inny wymiar niż wcześniejsze rozszerzenia. Przede wszystkim ze względu na znacznie większą liczbę potencjalnych kandydatów, na panującą tam przez długi okres gospodarkę centralnie planowaną oraz ze względu na fakt, iż rozszerzenie Wspólnoty o te państwa zwiększy znacznie różnorodność Unii Europejskiej, co przyczyni się do konieczności reformy instytucjonalnej. Państwa, które zostały dopuszczone do rokowań akcesyjnych, to dziesięć państw Europy Środkowej i Wschodniej: Bułgaria, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Węgry a także: Cypr, Malta i Turcja⁷.

Stanowisko Niemiec wobec reformy Unii Europejskiej było wynikiem „złożonego procesu formułowania interesów niemieckich”⁸ wobec poszerzającej się transformacji i integracji w Europie. Uczestniczyli w tym czołowi politycy oraz eksperci, którzy musieli oprócz własnych interesów wziąć pod uwagę stanowiska pozostałych państw członkowskich.

Od podpisania Traktatu w Maastricht w 1992 roku państwo niemieckie stało na czele gorących zwolenników poszerzenia Unii Europejskiej o państwa Europy Środkowej i Wschodniej. Było to wynikiem przemyślanych korzyści, jakie mogły w ten sposób osiągnąć Niemcy a także strategii otwarcia Wspólnoty na wschód. Można, więc stwierdzić, że cele i interesy Niemiec miały oprócz histo-

⁷ P. J. H. Schröder, *Rozszerzenie na wschód-nowe wyzwanie*, [w:] J. D. Hansena (red.), *Ekonomiczne aspekty integracji europejskiej*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003, s. 225-226.

⁸ E. Cziomer, *Stanowisko Niemiec wobec reformy Unii Europejskiej oraz jej poszerzenia o kraje Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] E. Stadtmüller, *Jaka Europa*, Wyd. atla 2, Wrocław 1998, s. 264.

rycznego także wymiar współczesny, obejmujący płaszczyznę gospodarczą, społeczną i polityczno-militarną.

Niemcy na początku lat dziewięćdziesiątych szczególnie przychylnie odnosiły się do przyszłego członkostwa w Unii Europejskiej: Polski, Czechosłowacji i Węgier jako krajów, w których proces transformacji postępował wyjątkowo dynamicznie. Innym powodem, dla którego RFN tak przychylnie odnosiła się do tych państw był fakt, że ich członkostwo we Wspólnocie pozbawiłoby państwo niemieckie niewygodnej pozycji państwa znajdującego się na obrzeżu Unii Europejskiej i zapewniłoby im stabilne przedpole⁹.

W 1994 roku Niemcy po raz pierwszy po zjednoczeniu objęły prezydencję w Unii Europejskiej. Jako jeden z istotnych elementów ich przewodnictwa uznały one fakt zbliżenia z państwami Europy Środkowej i Wschodniej i późniejsze ich włączenie do struktur zachodnich. Istotną rolę w tym procesie odegrał ówczesny kanclerz Niemiec Helmut Kohl, który wielokrotnie podkreślał, iż w interesie RFN leży, aby jak najszybciej znaleźć się w otoczeniu demokratycznych i stabilnych gospodarek Europy Wschodniej i Południowej. Kanclerz Niemiec stwierdził: „Europa, do której dążymy nie może być budowana bez reformatorskich krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Nie będzie dobrze na Zachodzie, jeśli nie będzie dobrze na Wschodzie. Taki jest kierunek niemieckiej polityki europejskiej”¹⁰. Wypowiedź ta dała poczucie krajom starającym się członkostwo w tym również Polsce, że mogą liczyć w tej kwestii na pomoc Niemiec. Stanowisko partii opozycyjnych było nieco bardziej

⁹ Tamże, s. 264, 270-271.

konserwatywne. Liczni politycy z tych partii wyrażali swoje zdanie na ten temat w sposób pesymistyczny, co prawda widzieli potrzebę dania perspektyw krajom Europy Środkowej i Wschodniej jednak uważali, iż rozszerzenie odbędzie się kosztem państw zachodnich a przede wszystkim kosztem Niemiec¹¹.

W 1996 roku otwarcie Unii na wschód zostało uznane za nieodwołalne, lecz sprawa rozpatrywania członkostwa miała być rozpatrywana indywidualnie w stosunku do każdego państwa¹².

W roku 1998 władzę w Niemczech przejęła SPD na czele z kanclerzem Gerhardem Schröderem. Jego wybór na kanclerza niepokoił wielu przywódców Europy Środkowej i Wschodniej gdyż jego postawa dotycząca rozszerzenia była bardziej zachowawcza niż jego poprzednika, który tak usilnie o to zabiegał. Państwa kandydujące obawiały się wstrzymania procesu integracji. Jednak po początkowej umiarkowanej postawie Schrödera w sprawie rozszerzenia Wspólnoty kanclerz dał do zrozumienia państwom kandydującym, że poprze ich w tych staraniach. Podkreślił, że proces ten nie może być zbyt szybki, i że negocjacje trzeba prowadzić z rozwagą, aby należycie przygotować nowe państwa do członkostwa¹³.

Od samego początku rozpoczęcia dyskusji na temat rozszerzenia Wspólnoty Niemcy wywierały silny wpływ na należyte przygotowanie negocjacji. Szczególnie silny nacisk kładły one na pięć obszarów wyjątkowo ważnych dla ich interesów:

¹⁰ B. Koszel, *Francja i Niemcy w procesie integracji Polski ze Wspólnotami Europejskimi/Unią Europejską (1989-2002)*, Wyd. Instytut Zachodni, Poznań 2003, s. 46-47.

¹¹ Tamże, s. 47.

¹² Tamże, s. 59.

¹³ Tamże, s. 97-103.

„- tworzenie warunków swobodnego przepływu kapitału w sektorze inwestycji, finansów i ubezpieczeń

- tworzenie ram strukturalnych (system administracyjny, prawny, uregulowanie stosunków nabywania i własności nieruchomości, prawo konkurencji, prywatyzację, warunki dla inwestycji)
- precyzyjne określenie zasad przepływu siły roboczej
- zdecydowaną poprawę infrastruktury
- dostosowanie od 1 stycznia 1999 roku polityki walutowej do reguł Unii Gospodarczej i Walutowej”¹⁴.

Wszystkie te działania miały stworzyć odpowiednie warunki dla ekspansji kapitałowej i inwestycyjnej w Niemczech¹⁵.

Niemcy w większości obawiali się otwarcia granic Unii Europejskiej na wschód. Stan ten mógł wynikać z przekonania obywateli, że rozszerzenie Wspólnoty spowoduje zalanie zachodnich rynków pracy tanią siłą roboczą, a także z obaw przed wzrostem przestępczości i zrujnowaniem środowiska naturalnego. Niemcy znalazły się w grupie państw, których społeczne poparcie dla tego procesu wynosiło mniej niż 50% mogło to wynikać również z faktu bezpośredniego sąsiedztwa z krajami kandydującymi a w związku z tym z większego prawdopodobieństwa zaistnienia wyżej wymienionych czynników właśnie w Niemczech¹⁶.

¹⁴ S. Michałowski, *RFN wobec rozszerzenia Unii Europejskiej*, „Sprawy Międzynarodowe”, 2/1998, s. 32-33.

¹⁵ Tamże, s. 33.

¹⁶ Por., B. Płonka, *Polityka Unii Europejskiej wobec Europy Środkowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003, s. 78-79.

4. Ograniczenia wprowadzone przez Niemcy wobec nowych członków Unii Europejskiej

Swoboda przepływu osób, usług i towarów stanowi podstawowe prawa zagwarantowane przez ustawodawstwo wspólnotowe. W odniesieniu do nowych państw członkowskich zostały podjęte decyzje, w jakim trybie prawo to będzie realizowane, zawarto je w Traktatach przystąpieniowych. Dostęp obywateli nowych państw członkowskich do swobody korzystania z przemieszczania się i podejmowania pracy w starych państwach członkowskich zależał w znacznej mierze od ustawodawstwa prawnego tych krajów a także od umów dwustronnych zawartych z dotychczasowymi państwami członkowskimi. Państwa podjęły różne decyzje, niektóre już od początku przyjęcia nowych członków otworzyły swoje rynki pracy, inne postanowiły się zabezpieczyć przed licznym napływem osób z tych państw stosując okresy przejściowe¹⁷.

Państwo niemieckie skorzystało z możliwości, jakie zapewniła mu Unia Europejska i zabezpieczyło się przed napływem taniej siły roboczej. Oznacza to, że możliwości pracy będą tam nadal ograniczone i odbywać się będą na dotychczasowych warunkach. Republika Federalna Niemiec zapowiedziała, że dążyć będzie do utrzymania tego statusu jak najdłużej, a więc należy się spodziewać, że najwcześniej otworzy swój rynek po 5 a najpóźniej po 7 latach od chwili wstąpienia nowych państw członkowskich. Branże takie jak: budownictwo, usługi dekoratorskie, sprzątanie budynków,

¹⁷ http://europa.eu.int/comm/employment_social/free_movement/docs/pr_pl.pdf, 12.03.2006, s. 1-2.

środki transportu i urządzenia funkcjonują nadal na podstawie umów dwustronnych na przykład na podstawie umowy o dzieło.

Pozwolenie na pracę, co najmniej roczne posiadane przez obywateli nowych członków w chwili wejścia do Unii Europejskiej gwarantuje im i ich rodzinom pełne prawo do pracy na terenie Niemiec wraz ze wszystkimi świadczeniami z tym związanymi. Gwarancja uzyskania pozwolenia na pracę będzie przysługiwać także osobom zatrudnionym w swoim kraju ojczystym w firmie niemieckiej, która ma prawo wysyłać swoich pracowników do przedsiębiorstwa macierzystego w Niemczech na szkolenia i podnoszenie kwalifikacji na okres przynajmniej jednego roku. W stosunku do pozostałych osób z Europy Środkowej i Wschodniej, które stały się obywatelami Unii po 1 maja 2004 roku prawo do pracy przysługiwać może jedynie takim osobom, które zatrudniane są w wyniku niedostatecznej ilości na dane stanowisko osób z Niemiec lub starej Unii. Zezwolenia na prace nie potrzebują studenci, którzy podejmują pracę w czasie wakacji. Mimo ciągle istniejących ograniczeń są w Niemczech zawody, na które istnieje zapotrzebowanie zwłaszcza w landach wschodnich, są to przede wszystkim: lekarze i opiekuni do osób obłożnie chorych¹⁸.

5. Przemiany społeczno-gospodarcze Niemiec po rozszerzeniu Unii Europejskiej w 2004 roku

Rozszerzenie Unii Europejskiej w maju 2004 roku na wschód i południe Europy okazało się bardziej korzystne niż się tego spodziewano. Po upływie roku od przyjęcia nowych członków we

Wspólnocie dało się zauważyć znaczny wzrost w wielu dziedzinach gospodarki. Z perspektywy Niemiec wypadło to bardzo pozytywnie, spowodowało poprawę na rynku pracy, przyspieszyło reformy a eksport do nowych krajów członkowskich wzrósł średnio o 10%. Wszystkie te czynniki sprawiły, że 31% niemieckich przedsiębiorców ocenia pozytywnie rozszerzenie, 56% uważa, że nie wpłynęło to bezpośrednio na ich sytuację na rynku zaś tylko 13% ma obawy przed negatywnymi skutkami. Wzrost eksportu do nowych krajów Unii sprawił, że powstało około 80 tysięcy nowych miejsc pracy, co poprawiło znacznie sytuację w tym sektorze gospodarki¹⁹.

Koniec 2004 roku przyniósł zadowolenie ze strony przedstawicieli firm niemieckich w stosunku do zaistniałej sytuacji gospodarczej w kraju, odnotowali oni niespodziewane korzyści zwłaszcza w branżach: budowlanej, w przemyśle przetwórczym i w handlu, jedynie w eksporcie zanotowano chwilowy zastój. Prognozy na rok 2005 nie przedstawiały się już tak dobrze jak się tego spodziewano wcześniej jednak nie były one też złe. Według instytutów zajmujących się prognozowaniem sytuacji gospodarczej w kraju możliwy był zastój w koniunkturze spowodowany spadkiem popytu wewnętrznego oraz silną pozycją euro. Prognozy te nie sprawdziły się do końca, co prawda gospodarka niemiecka odnotowała chwilowy spadek formy oraz wzrost bezrobocia w pierwszych kwartałach roku jednak w końcowych miesiącach i początku 2006 roku sytuacja uległa poprawie. Ekspertcy ocenili pozytywnie politykę monetarną

¹⁸ <http://praca.gazeta.pl/praca/1,47367,2039054.html>, 12.03.2006.

¹⁹ E. Teichmann, M. A. Weresa, *Rozszerzona Unia Europejska i jej Wschodni Sąsiedzi, Pierwsze Doświadczenia Współpracy*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2005 s. 455.

rządu oraz zapowiedzieli utrzymanie w 2006 roku inflacji na poziomie 1,3% do 1,6%. Upatrywali oni także szanse na pozytywny rozwój w realizacji pakietu reform „Harz IV”, który miał ożywić koniunkturę i poprawić sytuację na rynku pracy²⁰.

Wiosną 2006 roku zauważono poprawę na rynku we wszystkich dziedzinach oraz spodziewano się dalszej poprawy i wzrostu tempa w koniunkturze gospodarczej Niemiec. Większość branż odnotowała wzrost a szczególnie branża kredytowa i ubezpieczeniowa, także w przemyśle i usługach zwiększyły się obroty. Przedsiębiorstwa podniosły wydatki na rozwój działów informacyjno-telekomunikacyjnych, zwłaszcza w takich branżach jak: handlowa, finansowa i instytucje publiczne, pozostałe utrzymały się na poziomie zrównoważonym, najmniej wydatków na ten dział odnotowano w zaopatrzeniu. Zwiększenia wydatków można spodziewać się także w branży informacyjno-telekomunikacyjnej²¹.

Przemysł niemiecki ma przed sobą ciekawe perspektywy rozwoju na najbliższe lata, gdyż planowane są tam miliardowe inwestycje w dziedzinie energetyki. Planuje się budowę nowych elektrowni, inwestycje w energie odnawialną i nowe sieci zaopatrzeniowe. Niemcy zamierzają również zainwestować w prace badawcze w dziedzinie energetyki, aby w przyszłości uzyskać większą niezależność od importerów²². Wzrost cen ropy naftowej na rynkach świato-

²⁰ http://66.249.93.104/search?q=cache:8Ue_xzhVC-0J:www.wirtschaft-polen.de/pl/pdf_infobiezace/info_biez_10.01.05.pdf+prognozy+rozwoju+gospodarczego+w+Niemczech+w+2005+roku&hl=pl&gl=pl&ct=clnk&cd=2,04.05.2006,s.2.

²¹ http://213.77.105.135/winfontemcy/2_gosp/1_aktual/1_news/2006_04_13_01.asp,04.05.2006.

²² http://213.77.105.135/winfontemcy/2_gosp/1_aktual/1_news/2006/2006_04_06.asp,04.05.2006.

wych z pewnością nie cieszy indywidualnych klientów, ale jeżeli chodzi o eksporterów tego surowca to można szukać wśród nich powodów do zadowolenia.

Republika Federalna Niemiec może mieć powody do radości, gdyż pozostaje ona w dobrych stosunkach z większością państw zajmujących się eksportem ropy naftowej takimi jak: Rosja i kraje Bliskiego Wschodu. Branżami, które przynoszą Niemcom najwięcej korzyści z tego tytułu są: branża maszynowa i elektroniczna. Wynika to z tego, że kraje zajmujące się eksportem ropy naftowej na szerszą skalę szukają nowych technologii w różnego rodzaju produktach, aby zwiększyć zabezpieczenie na przyszłość w wyniku stopniowego wyczerpywania się źródeł tego surowca. Zwłaszcza po rozszerzeniu Unii Europejskiej Niemcy starają się nawiązywać bliższe kontakty gospodarcze z krajami *nowego sąsiedztwa* rozszerzonej Wspólnoty i wykorzystać możliwości z tego wynikające. Dużym zainteresowanie wśród krajów Bliskiego Wschodu i Rosji cieszą się zwłaszcza takie firmy jak: Linde, Siemens, Thyssen-Krupp²³.

Według zapowiedzi instytutów badań nad gospodarką najbliższe miesiące i kolejne lata powinny przynieść umiarkowane zyski gospodarcze, poprawę na rynku pracy oraz wzrost inwestycji w państwach Europy Środkowej i Wschodniej zarówno w państwach członkowskich jak i nowych państw ościennych rozszerzonej Wspólnoty. Spodziewane są okresy większego wzrostu jak i okresy

²³ http://213.77.105.135/winfontemcy/2_gosp/1_aktual/1_news/2006/2006_04_19.asp, 04.05.2006.

charakteryzujące się zastojem gospodarczym, cała sytuacja zależeć będzie, bowiem od kierunków rozwoju w gospodarce światowej²⁴.

6. Współpraca Niemiec z krajami nowego sąsiedztwa rozszerzonej Unii Europejskiej

Proces rozszerzenia na wschód poruszył ważną kwestię związaną z kształtowaniem przyszłej polityki sąsiedztwa, istotna okazała się współpraca w dziedzinie: ekonomii, handlu, energetyki, transportu, ochrony środowiska, innowacyjności, działalności badawczej oraz rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Wszystkie te kwestie zostały zawarte w opracowanym w maju 2004 roku dokumencie na temat „strategii wobec krajów sąsiedzkich”²⁵.

Dla Niemiec ważną kwestią może okazać się współpraca w dziedzinie społecznej i gospodarczej. Znaczącym partnerem Niemiec jest Rosja, która jako największy kraj w Europie wschodniej kształtuje stosunki pomiędzy pozostałymi państwami tego regionu, a więc korzystne stosunki z Rosją mogą zapewnić współpracę z innymi państwami, które pozostają w strefie jej wpływów chociażby z Ukrainą czy Białorusią²⁶. Republika Federalna Niemiec jest krajem, któremu w największym stopniu udało się wykorzystać szansę otwierających się możliwości na wschodzie i współpracy z krajami byłego bloku radzieckiego²⁷.

²⁴ Por. http://www.msz.gov.pl/index.php?page=3272&lang_id=pl&bulletin_id=7&portlet=biuletyn%2Fpokaz, 04.05.2006.

²⁵ http://ec.europa.eu/comm/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf, 04.05.2006, s. 3.

²⁶ E. Teichmann, M. A. Weresa, *Rozszerzona...*, dz. cyt., s. 245.

²⁷ Tamże, s. 259.

Ważnymi partnerami w handlu zagranicznym Niemiec są państwa Europy Środkowej i Wschodniej w tym 75% obrotów tego regionu przypada na Rosję dalej znajduje się Ukraina a pozostałe państwa spoza Unii znajdują się na dalekich pozycjach. Przyczyną, dla której Niemcy posiadają tak dobre stosunki z nowymi państwami sąsiadującymi ze Wspólnotą jest ich struktura towarowa eksportu oraz dobra pozycja na rynkach międzynarodowych. Kraj ten wytwarza duże ilości maszyn i urządzeń elektrycznych, pojazdów mechanicznych, wyrobów chemicznych, produktów spożywczych, sprzętu i aparatury radiowo-telewizyjnej oraz komunikacyjnej cieszących się dobrą opinią na rynku oraz sprawdzoną jakością. Produkty te cieszą się dużym zainteresowaniem krajów Europy Wschodniej i są chętnie przez nie importowane. 25% importu Białorusi pochodzi właśnie z Niemiec, dużym popytem cieszą się tam urządzenia i maszyny, Ukraina importuje znaczne ilości wyrobów chemicznych zaś Rosja chętnie sprowadza sprzęt i aparaturę radiowo-telewizyjną. Kraj, który liczy się jeszcze w stosunkach handlowych z tego regionu to Mołdawia tak, więc: Rosję, Ukrainę, Białoruś i Mołdawię możemy zaliczyć do krajów, które stanowią ważny element w handlu zagranicznym Niemiec. Jeśli wziąć pod uwagę strukturę importu Niemiec to można stwierdzić, że ponad 68% obejmuje sprowadzanie ropy naftowej, na dalszych pozycjach znajdują się wyroby z żelaza, stali, metali nieszlachetnych, drewna oraz odzież. Produkty te z kolei zajmują wysokie miejsce w eksporcie Rosji, Ukrainy i Mołdawii. Niemcy prowadzą ożywioną wyminę handlową z tymi krajami,

zwiększa się ona systematycznie jednak jej dynamika pozostaje wciąż umiarkowana w porównaniu z innymi obszarami świata²⁸.

Potęęgę niemieckiego przemysłu stanowi średnia i średnio-wysoka technika oraz wysoka konkurencyjność towarów, produkty te znajdują się w pakiecie głównych towarów importowych czterech wyżej wspomnianych krajów: Rosji, Ukrainy, Białorusi i Mołdawii. Większość z nich jest nadal wytwarzanych w landach zachodnich i to właśnie one są siłą przemysłu niemieckiego²⁹.

Współpraca Republiki Federalnej Niemiec z poszczególnymi państwami Europy Wschodniej jest zdeterminowana warunkami gospodarczymi i politycznymi tam panującymi. Najwięcej nadziei i oczekiwań związanych jest z Ukrainą, na której dokonują się znaczne reformy i demokratyzacja. Unia Europejska jest dla niej najważniejszym partnerem gospodarczym a wśród jej państw członkowskich na pierwszym miejscu znajdują się Niemcy. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne wznoszą na Ukrainie powoli jednak można mieć nadzieje na ich ożywienie w najbliższym czasie, sytuacja ta związana jest z wciąż trudnym dostępem inwestorów zagranicznych do zakładania i prowadzenia na jej terytorium działalności gospodarczej. Bliski kontakt Ukrainy i Unii Europejskiej stwarza możliwości do prowadzenia ożywionej współpracy gospodarczej i do przeprowadzenia niezbędnych reform, które zagwarantują Ukrainie przyszłe członkostwo w szeregach Wspólnoty.

Gospodarka Białorusi stopniowo również otwiera się na inwestycje niemieckie i napływ kapitału z tego kraju. Sytuacja na

²⁸ Tamże, s. 275-276.

²⁹ Tamże, s. 280.

Białorusi jest specyficzna gdyż nadal niepodzielnie władze sprawuje tam apodyktyczny A. Łukaszenko, kraj ten jednak zauważa potrzebę znacznych nakładów zarówno ze źródeł wewnętrznych jak i zewnętrznych, które dofinansują zacofane przedsiębiorstwa państwowe oraz uzupełnią majątek obrotowy kraju. Przyczyni się to do podniesienia konkurencyjności w stosunku do innych państw tego regionu, podniesie atrakcyjność dla inwestycji zagranicznych i poprawi sytuację w kraju³⁰.

Obwód kaliningradzki charakteryzuje się także specyficzną sytuacją, jest on oddzielony od reszty Federacji Rosyjskiej, jego rozwój determinuje w znacznym stopniu jego położenie i bezpośrednie sąsiedztwo krajów Unii Europejskiej: Polski, Litwy, Szwecji, Niemiec, Danii ma to znaczenie dla rozwoju kulturalnego, gospodarczego i kształtowania się sytuacji politycznej. Sytuacja obwodu kaliningradzkiego była specyficzna gdyż z jednej strony znajdowała się ona w strefie wpływów Rosji z drugiej zaś Unii Europejskiej. Sytuacja jednak unormowała się gdyż nie zrezygnowano ze współpracy ani z Rosją ani z Unią Europejską starano się pogodzić ze sobą współpracę z obydwojma regionami. Dla dyplomacji rosyjskiej i unijnej najważniejszą sprawą wydaje się uregulowanie wzajemnych podstaw prawnych potrzebnych do współpracy między tymi państwami. Zawarcie głównie z Niemcami porozumienia w sprawie ułatwień wizowych dla Rosjan może być postrzegane jako wstępne działanie w tym kierunku³¹. Obwód kaliningradzki stanowi swego rodzaju zapple-

³⁰ Por. <http://www.osw.waw.pl/pub/punkt/0310/031029.htm>, 04.05.2006.

³¹ Por. http://66.249.93.104/search?q=cache:VlnZABBIrfwJ:www.schiff.uni-kiel.de/pdf_files/HMB-CW-Albrecht-Polnisch.pdf+dylemat+poszerzenia+UE+na+Wsch%C3%B3d&hl=pl&gl=pl&ct=clnk&cd=1, 04.05.2006, s. 3.

cze do uregulowania wzajemnych stosunków Unii Europejskiej z Rosją. Jest to miejsce gdzie mogą zostać przetestowane formy współpracy, które po sprawdzeniu się będzie można zastosować w odniesieniu do całej Federacji Rosyjskiej. Przyszła sytuacja obwodu kaliningradzkiego zależy od opracowania strategii rozwoju regionalnego w odniesieniu do Rosji i Unii Europejskiej, utrzymania specjalnych stref ekonomicznych i dążeniu do wprowadzenia stopniowych mechanizmów wolnorynkowych. W interesie obwodu kaliningradzkiego leży także zacieśnienie współpracy z państwami Unii Europejskiej zwłaszcza z Niemcami, Polską a także z Rosją³².

Do ważniejszych aspektów współpracy rozszerzonej Unii Europejskiej z krajami *nowego sąsiedztwa* w tym także Niemiec można zaliczyć:

- Prace nad perspektywą finansową 2007-2013 i *Europejską Polityką Sąsiedztwa*,
- Sprawę związaną z Ukrainą – jej dynamiką rozwoju po wydarzeniach z przełomu listopada i grudnia 2004 roku,
- Szczyt Unii Europejskiej i Rosji 10 maja 2005 roku,
- Plany działania *Europejskiej Polityki Sąsiedztwa* w odniesieniu między innymi do Mołdawii i Ukrainy z kwietnia 2005 roku³³
- Wspieranie Ukrainy w dążeniach do przemian rynkowych i reform po wyborach w marcu 2006 roku,
- Obserwacja sytuacji na Białorusi po wyborach prezydenckich w marcu 2006 roku³⁴

³² E. Teichmann, M. A. Weresa, *Rozszerzona...*, dz. cyt., s. 403.

³³ Tamże, s. 453.

³⁴ <http://www.euractiv.com/en/enlargement/eu-new-neighbours/article-129625>, 04.05.2006.

Dotychczasowe osiągnięcia Niemiec w kształtowaniu wzajemnych więzi gospodarczych z państwami nowego sąsiedztwa można uznać za zadawalające. Kraj ten dąży do pozyskania jak najkorzystniejszych powiązań politycznych i gospodarczych w krajach, które dotychczas pozostawały w cieniu państw ubiegających się o członkostwo i zachowaniu z większością dobrych stosunków w celu bezpieczeństwa i stabilizacji w Europie³⁵.

7. Podsumowanie - rola Niemiec w rozszerzonej UE

Republika Federalna Niemiec jest jedną z najsilniejszych jednostek składowych Unii Europejskiej, coraz bardziej konkurencyjną w stosunku do dotychczasowych państw członkowskich jak i znacznie zainteresowaną współpracą z Europą Wschodnią niż jej zachodni sąsiedzi. Państwo to należy do potęg gospodarczych świata, o jego sile stanowi niebywale taniość importowanej siły roboczej oraz struktura towarowa wywozu i przemysł, którego udział w PKB wynosi około 30%. Kraj ten w tworzeniu PKB ustępuje jedynie Stanom Zjednoczonym, Japonii i Chinom. Niemcy są także potęgą eksportową, zajmują drugą pozycję w rankingach międzynarodowych. Państwo to w odróżnieniu od innych krajów Europy Zachodniej zawsze kładło duży nacisk na wschodni wymiar swojej polityki, mając na uwadze korzyści mogące z tego wyniknąć oraz utrzymanie pokojowych stosunków z tą częścią Europy. Szczególnie ważna okazała się współpraca w dziedzinie: polityki, gospodarki, nauki i kultury. Niemcy stały się państwem, które uzyskało w Europie Wschodniej i na Bliskim Wschodzie pakiet na największy udział w

³⁵ E. Teichmann, M. A. Weresa, *Rozszerzona...*, dz. cyt., s. 453.

stosunkach handlowych i gospodarczych spośród wszystkich krajów członkowskich Unii Europejskiej. W ten sposób zapewniły one sobie korzystną sytuację na arenie międzynarodowej jak również w samej Unii Europejskiej. Pozwala im to na realizację własnych interesów a jednocześnie na zachowanie pokojowych stosunków i utrzymanie bezpieczeństwa w swoim kraju i we Wspólnocie. Pozycję Niemiec jako kraju neutralnego i orędownika bezpieczeństwa na całym kontynencie europejskim zapewnia mu także korzystna pozycja w instytucjach międzynarodowych jak chociażby w NATO czy w Unii Europejskiej. Dla polityki Niemiec ważne stały się kontakty polityczne i gospodarcze z krajami nowej Unii jak również z *krajami nowego sąsiedztwa* rozszerzonej Wspólnoty. Szczególnie znaczenie ma zawarcie korzystnych układów z Rosją, która stanowi o układzie sił w Europie Wschodniej zwłaszcza w krajach byłego Związku Radzieckiego i krajach jego wpływu. Pozytywne relacje tych dwóch państw mogą przynieść korzyści zarówno dla strony rosyjskiej jak i niemieckiej a równocześnie wpłynąć dobrze na relacje Unia Europejska – Rosja. Stosunki rosyjsko-niemieckie mają wymiar praktyczny istotna jest tutaj zwłaszcza wymiana towarowa (rosyjskie surowce i paliwa w zamian za niemiecką nowoczesność i technologie)³⁶.

W warunkach globalizacji dla zrównoważonego wzrostu gospodarczego ważną kwestią staje się zrozumienie potrzeb wschodu i zachodu oraz wykorzystanie tej wiedzy w kształtowaniu swoich pozycji w warunkach wzajemnego porozumienia i pokoju. Ważną

³⁶ M. Dobraczyński, *Uwarunkowania wschodniej ekspansji Niemiec*, [w:] M. A. Weresa (red.), *Niemcy...*, dz. cyt., s. 25-31.

rolę może odegrać tutaj właśnie Republika Federalna Niemiec, która jako kraj o wysokiej pozycji ekonomicznej i poparciu międzynarodowym posiada nieograniczone możliwości w tym kierunku. Jest to kraj, który przez wiele lat leżał na zewnętrznej granicy Wspólnoty do tego na jej wschodniej stronie. Te lata Niemcy wykorzystały na sprawdzenie się jako kraj o wysokiej pozycji ekonomicznej i niekwestionowanych umiejętnościach interpersonalnych w kontaktach z krajami Wschodniej Europy i Bliskiego Wschodu³⁷.

Polityka zagraniczna Niemiec nastawiona jest w znacznym stopniu na kontakty handlowe z krajami Europy Środkowej i Wschodniej. Kraj ten widzi duże możliwości w tym regionie, który w ostatnim okresie dynamicznie się rozwija lub w konsekwentny sposób do tego zmierza. Republika Federalna Niemiec chce wykorzystać możliwości, które daje im bliskość geograficzna tych krajów jak i duży potencjał w nich leżący, jeszcze niewykorzystany. Szczególne znaczenie odgrywa tutaj Polska i kraje bałtyckie nowej Unii, ale także Ukraina, Rosja, Mołdawia i Białoruś. Wzajemna współpraca przyniesie z pewnością wiele korzyści i być może ułatwi stosunki państw byłego Bloku Radzieckiego z Unią Europejską.

Tak, więc jak widzimy Niemcy mogą odegrać znaczącą rolę w kształtowaniu obecnych i przyszłych kontaktów politycznych pomiędzy państwami członkowskimi Wspólnoty a krajami pogranicza wschodniego, które w ten sposób być może zdobędą szansę na przyszłe członkostwo w Unii Europejskiej lub przynajmniej na korzystną współpracę pomiędzy krajami Wschodniej i Zachodniej Europy. Rola Niemiec nie ogranicza się tylko i wyłącznie do kształ-

³⁷ Tamże, s. 31-32.

towania stosunków politycznych i gospodarczych w Unii Europejskiej, ale ma także wpływ na bezpieczeństwo w kraju i w swoim otoczeniu a jest to tożsame z utrzymaniem bezpieczeństwa w całej Wspólnocie. Dlatego nie powinniśmy pomniejszać jego roli w tworzeniu wzajemnych stosunków pomiędzy wschodem a zachodem Europy i wkładem w utrzymanie międzynarodowego pokoju³⁸.

³⁸ Tamże, s. 23-32.